

De vrijheid van de media en de bescherming van de privacy na de dood van Diana

De dood van Diana Spencer, prinses van Wales, was een van de grote gebeurtenissen van 1997. Terecht hebben alle media daaraan veel aandacht besteed. Niet zonder reden hebben die media rond de jaarwisseling bij de gebruikelijke terugblik op het jaar, wederom die gebeurtenis in de schijnwerpers geplaatst. De persoonlijkheid van de prinses, de tragiek van haar leven met prins Charles en de tragische wijze waarop zij, samen met haar nieuwe vriend Dodi al-Fayed en hun chauffeur, om het leven kwam, maakten dat het nieuws was van de eerste orde. Daar kwam nog bij dat de gebeurtenis ook een hevige politieke lading kreeg door de boosheid van het volk over de ijzige reactie van de Britse koninklijke familie. Een koningshuis wankelde.

Ook voor de media zelf werd het een gebeurtenis van belang. De eerste klap is een daalder waard, dacht de broer van Diana, graaf Spencer, want hij liet reeds op de dag van haar dood vanuit Zuid Afrika weten dat de dood van zijn zuster veroorzaakt was door de haar achtervolgende persfotografen. Ook al was een week later al lang duidelijk dat veeleer een dronken chauffeur, die veel te hard gereden had, haar dood had veroorzaakt, hij bleef tijdens de begrafenisplechtigheid nog steeds de beschuldigende vinger wijzen naar de pers, die het leven van zijn zuster zo niet had beëindigd, dan toch in elk geval vergald had. De pers bleef de grote schuldige.

Dat bleef zij ook in allerlei oproepen aan de pers om tot bezinning te komen, om codes af te spreken, om strengere regels te maken met betrekking tot de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. De Britse pers werd een nieuwe code opgedrongen. Volgens die code zou het hinderlijk volgen van beroemdheden aan banden moeten worden gelegd. Onze eigen staatssecretaris Nuis deed tijdens de jaarvergadering van de Nederlandse Vereniging van Journalisten een oproep aan de Nederlandse journalisten om zelf met zo'n code te komen - onder het dreigement: 'anders doen anderen het'. In het Europese parlement werd besloten tot een afzonderlijk debat over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Een Nijmeegse professor Klop – geen jurist - beweerde op televisie en hij schreef het in *Het Parool* dat de grondwet moest worden gewijzigd en wel in die zin dat er niet langer persvrijheid zou bestaan voor de roddelbladen.

Het ongeluk

De aanleiding tot deze oproepen aan de media deugt echter niet. Zolang niet het tegendeel wordt bewezen mag men de dood van Diana en haar vriend Dodi niet in de schoenen van de pers schuiven. Dat waren misschien de emotionele reacties van het eerste uur, maar die behoren door de later bekend geworden feiten te worden gecorrigeerd. De resultaten van het onderzoek van de Franse politie zijn op het moment dat ik dit schrijf overigens nog steeds niet bekend. Men moet dus ook nu nog rekening houden met de mogelijkheid dat de achtervolgende fotografen het ongeluk hebben veroorzaakt. Ik wil er echter geen misverstand over laten bestaan, wat dan mijn standpunt zal zijn:

- ◆ Mocht blijken dat fotojournalisten op motoren zodanig hinderlijk voor de auto van Diana Spencer en Dodi al-Fayed zijn uit gereden, dat zij het dodelijk ongeluk hebben veroorzaakt, dan hebben zij een zwaar strafbaar feit begaan, waarvoor de vrijheid van nieuwsgaring hun geen rechtvaardigingsgrond zal verschaffen.
- ◆ Mocht blijken dat fotojournalisten, aanwezig op de plek van het ongeluk, niet eerst hulp hebben geboden maar hun journalistieke werk prioriteit hebben gegeven, dan zal de vrijheid van nieuwsgaring geen excuus zijn voor deze gewetenloze jacht op dé plaat van hun leven (of liever gezegd de plaat van zijn en haar dood). Het weigeren hulp te bieden aan hulpbehoevenden is zowel hier als in Frankrijk een strafbaar feit. Hierbij zal men echter als verzachtende omstandigheid in aanmerking moeten nemen dat een journalist zonder EHBO-diploma bij zo'n ongeluk niet veel méér kan doen dan de politie bellen.
- ◆ Mocht blijken dat fotojournalisten op motoren de auto van Diana en Dodi hinderlijk hebben gevolgd en hun daarmee hebben verleid met grote snelheid te gaan rijden, dan kunnen zij het zowel hier als in Frankrijk verboden 'hinderlijk volgen op de openbare weg' hebben begaan en dan zal een beroep op de persvrijheid hun waarschijnlijk niet baten.

Blunders

Echter, zo min als de vrijheid van nieuwsgaring een rechtvaardiging kan zijn voor het veroorzaken van een dodelijk ongeluk, zo kan de behoefte aan bescherming van de persoonlijke levenssfeer niet rechtvaardigen dat men in nachtelijk Parijs met een dronken chauffeur op stap gaat en die 150 of meer kilometer per uur laat scheuren, terwijl men de veiligheidsriemen niet om heeft. De bescherming van de persoonlijke levenssfeer

rechtvaardigt evenmin dat men, zoals de bekende voetballer Diego Maradona deed, met een windbuks gaat schieten op paparazzi. Dat noemt men dan niet evenredig aan het doel. Men kon het doel op andere, minder risicovolle wijze bereiken. Zo konden Diana en Dodi bijvoorbeeld, als zij niet gefotografeerd wilden worden, de gordijntjes in de superbeveiligde Mercedes neerlaten en de chauffeur wat langzamer laten rijden. Zij hadden om een escorte van de politie kunnen vragen. Zij hadden ook gewoon in het Ritzhotel kunnen blijven slapen, waar papa al-Fayed toch nog wel een kamer voor het stel over zou hebben gehad.

Mocht dus blijken dat het inderdaad niet de fotojournalisten zijn geweest die de dood van Diana Spencer, haar nieuwe vriend en hun gelegenhedschauffeur hebben veroorzaakt, dan is er sprake van een stom ongeluk, dat had kunnen worden voorkomen. Over de doden niets dan goeds, maar de dood van Diana, is dan het gevolg van een aantal vreselijke blunders. Dit klinkt hard, maar het is even tragisch als waar (voorzover op dit moment bekend). Als je eenmaal een bekende persoonlijkheid bent, dan heb je te accepteren dat je in de belangstelling van de media staat. Daar moet je professioneel mee omgaan. Men mocht verwachten dat in elk geval Diana zich die professionaliteit zou hebben aangeleerd. Wat Diana en Dodi die nacht deden was allerm minst professioneel.

Bezinning

De aanleiding om tot strengere perscodes aan te sporen, mag dan niet deugen, de media dienen zich ook zonder deze gebeurtenis voortdurend af te vragen waar de grenzen liggen tussen de informatievoorziening die van hun wordt verwacht (en waarvoor zij zich op de informatievrijheid beroepen) en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van degenen over wie zij willen berichten. Die vrijheid van meningsuiting is er in de eerste plaats om te berichten over misstanden in de samenleving, om corruptie aan de kaak te stellen, om politici te bekritisseren en hinderlijk te volgen. Daar houden serieuze kranten en omroepen zich dan ook vooral mee bezig. Nu komt men al gauw in de verleiding om te zeggen dat die uitingsvrijheid toch niet gegeven is om ons te informeren over het privéleven van bekende persoonlijkheden. In die val trapte de Nijmeegse professor, die de persvrijheid voor de roddelbladen wilde afschaffen. Als men dat doet dan miskent men dat de vrijheid van meningsuiting in essentie inhoudt dat de burgers zélf bepalen wat zij willen zeggen en schrijven, willen horen en lezen. In totalitaire staten met perscensuur treft men dan ook geen roddelbladen aan. Over de sexuele uitspattingen van Mao hebben we pas na zijn dood en

alleen in het westen kunnen lezen. De Cubanen hebben geen weet van wat Castro's dochter in de Verenigde Staten over hem aan de media toevertrouwt.

Privacy en publiek belang

Het is bovendien een gevaarlijk standpunt omdat het onderscheid tussen privé-aangelegenheid en politieke relevantie niet op voorhand te maken is als het gaat om royalties en politici. Het was politiek relevant dat prinses Beatrix met ene Claus von Amsberg wilde trouwen (en dus dat John de Rooij in de bosjes bij Drakesteijn had 'gepost' al was dat naar de letter van de wet verboden). Het was politiek relevant dat prinses Irene 'ging' met een katholieke Spanjaard met politieke ambities, dat prins Charles met 'burgermeisje' Diana Spencer ging trouwen en dat zij later gingen scheiden. Over de 'politieke' bedoelingen van Dodi al-Fayed - of liever die van zijn vader - met de relatie met Diana doen inmiddels heel wat plausibele theorieën de ronde (zie bijv. Dorien Pessers in *De Volkskrant* van 9 september 1997 en zie *De Telegraaf* van 23 september 1997).

Over de niet te scheiden privé-aangelegenheid en politieke relevantie weet president Clinton ook mee te praten. Wat te denken als prins Willem-Alexander straks overkomt, wat president Clinton is overkomen: iemand beschuldigt hem van seksuele misdragingen. Ook als die beschuldiging onjuist en infaam is, zal er een behoorlijk staatsrechtelijk probleem zijn, omdat de koning onschendbaar en strafrechtelijk niet te vervolgen is. Dus komt de ministeriële verantwoordelijkheid om de hoek kijken, zoals F. Coomans in het *Nederlands Juristenblad* uiteenzette.

Het is voorts gevaarlijk en naïef de roddelpers te willen uitsluiten van de persvrijheid, omdat dan aangegeven zal moeten worden welke bladen daartoe wél en welke bladen daartoe niet behoren. Dat is een onmogelijkheid. Van de ene dag op de andere kunnen er immers in *NRC Handelsblad* roddels staan en kan *Privé* belangrijk politiek nieuws brengen. Hoe zou dat met *De Telegraaf* moeten met zijn pagina van Henk van der Meijden?

Tenslotte is de vrijheid van meningsuiting er ook om ons te kunnen vermaken. Veel mensen vinden het nu eenmaal een vermaak om – eventueel kwasi – geïnformeerd te worden over het privéleven van bekende persoonlijkheden. Men kan dat ongezonde nieuwsgierigheid noemen, maar een aantal media speelt daar op in. Ook hier geldt dat de overheid zich in beginsel niet heeft in te laten met de informatie die wij willen ontvangen. De vorige Amsterdamse rechtbankpresident mr. Asscher nam nimmer het woord 'roddelpers' in de mond en in zijn vonnissen treft men dat woord niet aan. Hij noemde het 'entertainmentpers'

overeenkomstig de benaming die de desbetreffende bladen zelf op prijs stelden. Dat was zeer juist, ten eerste omdat niet alles wat in die bladen staat roddel is en ten tweede omdat hij met het gebruik van de term ‘roddelbladen’ van vooringenomenheid zou hebben blijk gegeven, wat hij als rechter uiteraard niet mocht. Maar het was vooral juist te constateren dat er media zijn die de lezer (of de kijker en luisteraar) in de eerste plaats willen vermaken. Daar hebben zij het recht toe: de vrijheid van meningsuiting.

De media mogen niet alles

Nochtans is de vrijheid van meningsuiting niet onbeperkt. De media mogen niet alles. Dus waar liggen nu die grenzen tussen aan de ene kant de informatievrijheid en aan de andere kant de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Het zijn twee grondrechten, vastgelegd in grondwet en in internationale verdragen, maar er is geen rangorde tussen die twee. Het ene gaat niet per definitie voor het andere. Dat betekent dat de rechter vaak van geval tot geval moet beslissen aan de hand van een aantal omstandigheden. Hij laat de bescherming van de persoonlijke levenssfeer voorgaan op de vrijheid van meningsuiting als er geen enkel publiek belang gediend is met de inmenging in het privé-leven of als de informatie ook op andere, de privacy niet-schendende wijze, had kunnen worden verstrekt. Het drammerige gewroet in het privé-leven van Rob de Nijs en Belinda Meuldijk door *Story* kon niet met een beroep op de persvrijheid worden gerechtvaardigd. De onthulling van corruptie bij gevangenispersoneel – een misstand dus – had ook gekund zónder dat een van de betrokkenen gemakkelijk te identificeren was doordat zijn gelaat onvoldoende was afgebalkt en zijn stem onvoldoende vervormd. En als het onwaarheden betreft dan heeft de rechter het al helemaal niet moeilijk om te kiezen vóór de privacybescherming. Het eerste ‘liefdesweekend’ van prins Willem-Alexander met een blondine in het Amsterdamse Hilton kon *Privé* niet hard maken en het blad moest rectificeren. Het komt er dus op neer dat bij informatie over het privéleven steeds wordt nagegaan: hoe diep is de inmenging in de persoonlijke levenssfeer, hoe intiem zijn de vermelde feiten, zijn zij waar of onwaar, welk publiek belang is gediend met de verstrekte informatie?

Deze afweging wordt bij alle media ook zelf gemaakt en de keuze valt bij het ene medium anders uit dan bij het andere. Daarop doelen wij als wij zeggen dat de media zich – ook zonder de aanleiding van Diana’s dood – voortdurend moeten bezinnen op de vraag waar zij de grenzen trekken. Voorzover zij zich daarop niet hebben bezonnen of voorzover hun

beslissing verkeerd heeft uitgepakt is er de rechter of een Raad voor de Journalistiek, die hun ter verantwoording kunnen roepen.

Moeten er strengere regels komen? Laten wij eerst kijken welke regels er reeds zijn. In de beslotenheid van de woning, de huis- en slaapkamer mogen ook bekende persoonlijkheden de persoonlijke levenssfeer beschermd achten. Huis- en ervrederebreuk is verboden. Het is ook verboden met richtmicrofoons af te luisteren en met verborgen camera's te registreren wat zich binnen de woning afspeelt. Het openbaarmaken van afgeluisterde telefoongesprekken, zoals die van Prins Charles, is een strafbaar feit en civielrechtelijk een onrechtmatige daad die schadelijk maakt. Ook het posten – hinderlijk volgen – is verboden. Een dergelijk verbod werd in ons land uitgesproken tegen een fotograaf van *Privé* die zich voortdurend ophield bij het kostschool waar een van de kinderen van prinses Irene verbleef. Het beroep op de vrijheid van nieuwsgaring mocht niet baten. Ook buiten de beslotenheid van de woning en het erf kan dat hinderlijk volgen verboden worden. De Amerikaanse fotograaf Gadella mocht op last van de rechter niet meer dichterbij Jackie Kennedy komen dan 300 meter. Tegen publicatie van zijn portret, ook als die op de openbare weg of op een openbare plaats is gemaakt, kan men zich verzetten als men daar een redelijk belang bij heeft. Zo had prinses Diana er uiteraard een redelijk belang bij dat de in het geniep van haar in het fitnesscentre gemaakte foto niet werd gepubliceerd. Zij heeft de eigenaar van het centrum er dan ook op aangesproken en de zaak is door hem – wisselend – afgekocht.

Tegen al dit soort inmengingen in het privéleven kan dus langs de weg van het strafrecht en langs de weg van het burgerlijk recht met schadeclaims en dwangsommen worden opgetreden. Tegen iedereen die roept dat er strengere regels moeten komen, zeg ik: geef dan aan wat er nog niet is geregeld, maar bedenk vooral dat bepalingen in het Wetboek van Strafrecht misdrijven niet voorkomen. Moord en doodslag staan al héél lang in dat wetboek en zij komen nog bijna dagelijks voor. Ook het verhogen van de strafmaat werkt niet preventief, al wordt dat steeds weer gedacht. De privacywetgeving die wij hebben kan misschien best hier en daar worden aangescherpt, maar men zou kunnen beginnen met de bestaande regels te hanteren.

De publieke, al dan niet koninklijke, figuren mogen zich dus in hun woon- en slaapkamer beschermd weten. Maar, als zij in de openbaarheid treden zullen wij wel de last van de openbaarheid moeten accepteren. Als Willem-Alexander met Emily Bremers in een Haags restaurant wil dineren, is hem dat van harte gegund, maar hij moet er niet van staan te kijken als de volgende dag een foto van het paar in een van de bladen staat. Als Diana en Dodi in alle rust van hun romance hadden willen genieten, dan hadden zij niet naar Saint

Tropez moeten gaan en niet in het Ritzhotel moeten dineren. Hoe men het ook wendt of keert, zij hadden de situatie te accepteren dat fotografen daar in Parijs – overigens niet uitsluitend paparazzi! – op hun post waren.

Code?

Zou een code helpen? Ik houd niet van codes die journalisten elkaar opleggen, laat staan van codes die van overheidswege worden opgedrongen. De ‘Code van Bordeaux’ van de Internationale Federatie van Journalisten mag blijven wat zij is: een door zijn vanzelfsprekendheid, vaagheid en beknoptheid onschadelijk document, maar nuttig om journalisten eraan te herinneren dat er zo iets als journalistieke verantwoordelijkheid bestaat. De oordelen van de Raad voor de Journalistiek zijn nuttig omdat journalisten de wijsheid niet in pacht hebben. Een gezaghebbend college als de Raad kan naar aanleiding van klachten of op eigen initiatief de richting aangeven voor beslissingen in concrete gevallen. Maar het is en blijft de vrijheid van elk medium om het oordeel van de Raad naast zich neer te leggen als men vindt, dat de journalistieke plicht anders gebiedt. Dan beslist slechts de rechter. De rechter beslist echter niet aan de hand van vage journalistiek-ethische normen, maar aan de normen van het recht. Als hij met zijn beslissing de uitingsvrijheid beperkt, dient de rechter zich eerst overeenkomstig artikel 10 van het Europese mensenrechtenverdrag af te vragen of daarvoor een dringende maatschappelijke noodzaak bestaat. Dat is wat andere dan de vraag of het ‘wenselijk’, ‘nuttig’, ‘verstandig’ of ‘netjes’ is.

In codes die voor ‘de hele journalistiek’ gelden, schuilt het gevaar dat zij de vrijheid van de media méér beperken dan nodig is. Het wordt heel verleidelijk voor rechters om de code tot richtsnoer te nemen. Dan worden ‘wenselijke’, ‘nuttige’, ‘verstandige’ of ‘nette’ journalistiek-ethische regels in de sfeer van het recht gehaald. De rechter zou dan uit het oog dreigen te verliezen, dat de juridische beperkingen aan de zware toets van het verdrag moeten voldoen.

Een code afgesproken tussen hoofdredacteurs en uitgevers? Men zou menen dat als zij besluiten bepaalde foto’s niet meer te plaatsen, de paparazzi het brood uit de mond zou zijn gestoten. Zo simpel ligt het niet. Ook hier hoeft er maar één de zwakke schakel te zijn en de keten is gebroken. Uit concurrentie-overwegingen zullen de anderen niet achter blijven. Die zwakke schakel zal er zijn, omdat er altijd naar aanleiding van concrete gevallen verschil van mening zal bestaan over de uitleg van de code voor dit speciale geval. Heette dat niet

pluriformiteit? Inderdaad, de pluriformiteit van de media schuilt ook in de verscheidenheid van opvattingen over journalistiek-ethische normen.

Tenslotte, als er al codes worden afgesproken dan is dat op zijn best met of door bonafide journalistenorganisaties als het Genootschap van Hoofdredacteuren of de Nederlandse Vereniging van Journalisten. Maar daarvan zijn juist de paparazzi en andere entertainmentjournalisten géén lid. Die zullen zich dus aan zo'n code niets gelegen laten liggen.

Een code maakt men in mijn optiek alleen per krant of per tijdschrift of per omroep. Wij gaan bij onze krant zó met dit soort problemen om. Dit zegt de Raad voor de Journalistiek, maar daar zijn wij het niet mee eens. Wij blijven het doen zoals wij het deden. Hoe ze dat bij andere media doen, is hun zaak. Het voordeel van de eigen code is dat men ook de toepassing op het concrete geval in eigen hand heeft. Dat is de eigen verantwoordelijkheid van een redactie. Het redactiestatuut waarborgt voorts dat de voorschriften niet van hoger hand worden opgelegd, maar dat er met de hele redactie over gediscussieerd kan worden.

Voor het permanente conflict tussen de vrijheid van de media en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van publieke figuren hebben wetgeving en rechtspraak een weloverwogen afweging gemaakt: huisvredebreuk, portretrecht, posten en hinderlijk volgen, verborgen camera's en richtmicrofoons, nagenoeg alles is geregeld. Fatsoenlijke journalisten van fatsoenlijke media houden zich in het algemeen aan deze regels, zelfs al stonden die bepalingen niet in de wet. Onfatsoenlijke paparazzi en onfatsoenlijke media storen zich niet aan regels, zelfs al staan zij in de wet. Noch een journalistieke code noch het recht kan dat voorkomen zonder de persvrijheid geweld aan te doen. Het recht kan er wel – zij het vaak pas achteraf – tegen optreden. Houden zo.

Prof. mr. G.A.I. Schuijt is bijzonder hoogleraar in het pers-, omroep- en telecommunicatierecht aan de Rijksuniversiteit te Leiden en universitair hoofddocent aan het Instituut voor Informatierecht van de Universiteit van Amsterdam.